

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ "МАЙБУТНІЙ ВИКЛАДАЧ" ЗГІДНО З УКРАЇНСЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ В ГАЛУЗІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано нормативно-правову базу в галузі вищої освіти. Представлено сім основних етапів розвитку державної політики в галузі освіти України за Мельник Я.В. Виокремлено основні нормативно-правові документи, які регламентують підготовку майбутніх викладачів вищих навчальних закладів. Це, насамперед, загальна нормативна база, документи з підготовки науково-педагогічних кадрів, документи про освіту та вчені звання, про освітньо-кваліфікаційні рівні, галузеві стандарти вищої освіти, документи з організації навчальної та наукової діяльності. Визначено поняття "майбутній викладач" з огляду на українське законодавство.

Ключові слова: нормативно-правова база, вища освіта, майбутній викладач.

Постановка проблеми в загальному вигляді. З прийняттям позачерговою сесією Верховної Ради УРСР 24 серпня 1991 року Акту проголошення незалежності України в країні сформовано основне законодавче поле в галузі освіти, розроблено нормативно-правову базу для становлення і розвитку системи вищої освіти.

Згідно з Конституцією України засади регулювання виховання та освіти визначаються законами України [3]. У базовому Законі "Про освіту" зазначається, що державна політика в галузі освіти регулюється Верховною Радою України відповідно до Конституції України і здійснюється органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування [2]. Державну політику у сфері вищої освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України та центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи дану проблему нами було проаналізовано низку нормативно-правових документів, серед яких: Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р.; Закон України "Про освіту" № 1060-ХІІ від 23.05.1991 р.; Закон України "Про Вищу освіту" № 1556-VII від 01.07.2014 р. та ін., а також публікації сучасних науковців Я.В. Мельник, В.А. Попкова та А.В. Коржуєва.

Мета статті полягає в обґрунтуванні, на основі нормативно-правової бази України, правомірності вживання категорії "майбутній викладач вищого педагогічного навчального закладу".

Виклад основного матеріалу.

За роки незалежності Україна зробила істотні кроки на шляху формування, вдосконалення та реалізації законодавчої бази в галузі освіти. Я.В. Мельник виокремлює сім основних етапів розвитку державної політики в галузі освіти України [4].

Перший етап (травень 1991 р. – березень 1996 р.) – ухвалення Закону Української Радянської Соціалістичної Республіки "Про освіту" № 1060-ХІІ від 23.05.1991 р. та прийняття Державної національної програми "Освіта" ("Україна ХХІ століття").

Другий етап (березень 1996 р. – грудень 1998 р.) – удосконалення базового законодавства про освіту, ухвалення Закону України "Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР "Про освіту" № 100/96-ВР від 23.03.1996 р.

Третій етап (грудень 1998 р. – січень 2002 р.) – прийняття законів прямої дії, що визначають стратегію розвитку національної освіти, закріплюють її нормативи, вимоги, стандарти, законодавчо регулюють відносини всіх структурних підрозділів освіти. У період з 1998 р. по 2002 р. було ухвалено Закони України, які регламентують відносини у підсистемах вітчизняної освіти, зокрема: "Про професійно-технічну освіту" № 103/98-ВР від 10.02.1998 р.; "Про загальну середню освіту" № 651-XIV від 13.05.1999 р.; "Про позашкільну освіту" № 1841-III від 22.06.2000 р.; "Про дошкільну освіту" № 2628-III від 11.07.2001 р.; "Про вищу освіту" № 2984-III від 17.01.2002 р.

Четвертий етап (січень 2002 р. – жовтень 2002 р.) – утілення в життя окремих положень законів прямої дії шляхом формування нормативно-правової бази галузі освіти; розробка стратегічного документа щодо розвитку освіти, підготовка до затвердження цільових державних програм.

П'ятий етап (жовтень 2002 р. – липень 2010 р.) – затвердження стратегічного плану дій – Національної доктрини розвитку освіти, та формування відповідної нормативно-правової бази, спрямованої на її реалізацію.

Шостий етап (липень 2010 р. – жовтень 2011 р.) – забезпечення поліпшення функціонування та інноваційного розвитку освіти, підвищення її якості та доступності, коригування завдань та заходів відповідно до сучасних потреб (запровадження 11-річного терміну навчання в загальноосвітніх навчальних закладах та обов'язкової дошкільної освіти дітей 5-річного віку), інтеграції до європейського освітнього простору.

Сьомий етап (жовтень 2011 р. – до цього часу) – видання Указу Президента України № 344/2013 від 25.06.2013 р. "Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року".

Доповнимо сьомий етап розробкою Проекту Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років та прийняттям Верховною Радою нової редакції Закону України "Про Вищу освіту" № 1556-VII від 01.07.2014 р.

Таким чином, правове регулювання діяльності національної системи освіти ґрунтується, перш за все, на Конституції України та Законі України "Про освіту", а також на: законодавчих актах про освіту; стратегічних документах розвитку освіти; міжнародних і міждержавних договорах, ратифікованих вищим законодавчим органом; указах і розпорядженнях глави держави, постановах Верховної Ради України та Кабінету Міністрів у галузі освіти, наказах спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі освіти, інших органів центральної виконавчої влади, яким підпорядковані заклади освіти, наказах і розпорядженнях регіональних органів виконавчої влади, прийнятих у межах їхньої компетенції.

Оскільки, наше дослідження присвячено освіті майбутнього викладача вищого педагогічного навчального закладу, вважаємо за необхідне зазначити, що в Україні передбачено низку нормативно-правових документів, які регламентують підготовку майбутніх викладачів вищих навчальних закладів.

Це, насамперед, *загальна нормативна база*:

- Закон України "Про освіту" № 1060-XII від 23.05.1991 р.;
- Закон України "Про Вищу освіту" № 1556-VII від 01.07.2014 р.;
- Закон України "Про наукову і науково-технічну діяльність" № 1977-XII від 13.12.1991 р.

Документи з підготовки науково-педагогічних кадрів:

– Постанова Кабінету Міністрів України № 963 від 14.06.2000 р. "Про затвердження переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників";

– Наказ Міністерства освіти і науки України № 744 від 24.12.2002 р. "Про затвердження Положення про обрання та прийняття на роботу науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів третього і четвертого рівнів акредитації";

– Постанова Кабінету Міністрів України № 309 від 01.03.1999 р. "Про затвердження Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів".

Документи про освіту та вчені звання:

– Постанова Кабінету Міністрів України № 1260 від 12.11.1997 р. "Про документи про освіту та вчені звання";

– Наказ Міністерства освіти і науки України № 563 від 20.08.2003 р. "Про визнання іноземних документів про освіту".

Документи про освітньо-кваліфікаційні рівні:

– Постанова Кабінету Міністрів України № 65 від 20.01.1996 р. "Про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)";

– Лист МОН № 1/9-168 від 25.04.01 р. "Про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)".

Галузеві стандарти вищої освіти.

Документи з організації навчальної діяльності (загальні питання):

– Наказ Міністерства освіти і науки України № 161 від 02.06.1993 р. "Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах";

– Наказ Міністерства освіти і науки України № 48 від 23.01.2004 р. "Про впровадження педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу";

– Наказ Міністерства освіти і науки України № 744 від 30.12.2005 р. "Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу".

Документи з організації наукової діяльності:

– Закон України "Про наукову і науково-технічну діяльність" № 1977-XII від 13.12.1991 р.;

– Закон України "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки" № 2623-III від 11.07.2001 р.;

– Наказ Міністерства освіти і науки України № 422 від 01.06.2006 р. "Про організацію наукової, науково-технічної діяльності у вищих навчальних закладах III та IV рівнів акредитації".

Окрім цих документів є й інші нормативно-правові акти, міжнародні угоди України, укладені в установленому законом порядку.

Зазначимо, що у зв'язку з прийняттям Верховною Радою 01.07.2014 нової редакції закону "Про вищу освіту" низка перелічених вище нормативно-правових документів втратила свою чинність.

Для чіткого розуміння того, що ми вкладаємо в поняття "майбутній викладач", з огляду на українське законодавство – звернемося до пункту 1, Статті 52, Розділу X Закону України "Про Вищу освіту" [1]. У статті визначено такі категорії учасників освітнього процесу у вищих навчальних закладах:

- наукові, науково-педагогічні та педагогічні працівники;
- здобувачі вищої освіти та інші особи, які навчаються у вищих навчальних закладах;
- фахівці-практики, які залучаються до освітнього процесу на освітньо-професійних програмах;
- інші працівники вищих навчальних закладів.

Наше дослідження спрямоване на категорію здобувачів вищої освіти, до якої належать: студенти (*особи, зараховані до вищого навчального закладу з метою здобуття вищої освіти ступеня магістра*), аспіранти (*особи, зараховані до вищого навчального закладу (наукової установи) для здобуття ступеня доктора філософії*) та інші особи, які навчаються у вищих навчальних закладах. А саме – слухачі (*особи, які отримують додаткові чи окремі освітні послуги, у тому числі за програмами післядипломної освіти*).

Зазначимо, що здобувачі вищої освіти – особи, які навчаються у вищому навчальному закладі на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації. Підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється на таких рівнях вищої освіти:

- початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти;
- перший (бакалаврський) рівень;
- другий (магістерський) рівень;
- третій (освітньо-науковий) рівень;
- науковий рівень.

Здобуття вищої освіти на кожному рівні передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої (освітньо-професійної чи освітньо-наукової) або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти: молодший бакалавр; бакалавр; магістр; доктор філософії; доктор наук.

Документ про вищу освіту (науковий ступінь) видається особі, яка успішно виконала відповідну освітню (наукову) програму та пройшла атестацію.

Ми орієнтуємося на дві групи учасників освітнього процесу, що належать до категорії здобувачів вищої освіти та інших осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах.

До першої групи учасників освітнього процесу, задіяних у нашому дослідженні, ми відносимо здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, які навчаються за відповідними освітньо-професійними, освітньо-науковими, науковими програмами.

До другої групи ми відносимо здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти.

Таким чином, згідно з законодавством України, обрана нами категорія здобувачів вищої освіти та інших осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах (*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти – студент та/або слухач, а також здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти – аспірант*) відноситься до потенційно можливих майбутніх викладачів.

Ми з'ясували, що майбутні викладачі можуть здобувати вищу освіту навчаючись в магістратурі та аспірантурі. Таким чином, підготовка майбутнього викладача вищого навчального закладу, практично до 1998 року, мала значний недолік. Він полягав у тому, що більшість викладачів не мали спеціальної педагогічної освіти на відміну від, наприклад, вчителів початкових класів, які закінчили педагогічне училище, інститут та інші вищі педагогічні навчальні заклади. Як наслідок – більшість викладачів вищих навчальних закладів, які були фахівцями у своїй галузі, викладали, не маючи спеціальної психолого-педагогічної підготовки.

Із уведенням у 1998 роках рівня вищої освіти "магістр" ситуація дещо змінилась, проте остаточно вона досі не вирішена. Підтвердженням цьому є виокремлення кадрової проблеми у Проекті Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років, як одного з напрямків в освіті, що потребує подальшого реформування.

Зниження якості підготовки педагогічних кадрів і криза педагогічної освіти, професійна деградація частини учительських кадрів залишається однією з проблем системного характеру, що накопичувалися в освітньому секторі країни упродовж усього періоду існування незалежної України.

Вважаємо, що введення рівня вищої освіти "магістр" є необхідною, але не достатньою умовою для підготовки висококваліфікованих викладачів вищих навчальних закладів. Доречним, на наш погляд, було б введення спеціальної педагогічної освіти, яка б передбачала отримання спеціальності "викладач вищого навчального закладу".

Науковці Попков В.А. та Коржуєв А.В. з приводу втілення такої ідеї в Російській Федерації зазначають: "вперше за всю історію російської вищої освіти на державному рівні задекларована необхідність і значимість для педагога вищої школи знань психолого-педагогічного напрямку і офіційно оголошено про організацію системи підготовки викладачів з метою отримання державного сертифікату за спеціальністю "викладач вищої школи". Таким чином, проблема отримала загальнодержавний статус і науково-освітнє співтовариство прониклось її важливістю для підвищення якості підготовки спеціалістів з вищою освітою, яка відповідає рівню XXI століття" [5].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, українське законодавство постійно удосконалюється відповідно до вимог суспільства. Аналіз положень низки нормативно-правових документів дозволив нам охарактеризувати поняття "майбутній викладач", з точки зору українського законодавства в галузі вищої освіти. Нами було обґрунтовано приналежність здобувачів магістерського та/або освітньо-наукового рівнів до потенційних майбутніх викладачів. Дана категорія здобувачів вищої освіти задіяна нами в експериментальному дослідженні, спрямованому на підвищення рівня полікультурної компетентності на другому (магістерському) та третьому (освітньо-науковому) рівнях вищої освіти.

Використані джерела

1. Закон України "Про Вищу освіту" № 1556-VII від 01.07.2014 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> – Дата звернення січень 2016. – Назва з екрана.
2. Закон України "Про освіту" № 1060-XII від 23.05.1991 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12> – Дата звернення січень 2016. – Назва з екрана.
3. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> – Дата звернення січень 2016. – Назва з екрана.
4. Мельник Я.В. Нормативно-правове забезпечення державного управління галуззю освіти України / Яна Віталіївна Мельник // Ефективність державного управління: зб. наук. пр. / Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2014. – Вип. 39. – С. 310-315.
5. Попков В.А. Теория и практика высшего профессионального образования: Учеб. пособие для системы дополнительного педагогического образования / Владимир Андреевич Попков, Андрей Вячеславович Коржуев. – М.: Академический Проект, 2004. – 432 с.

Sultanova L.

THE DEFINITION OF "THE FUTURE TEACHER" ACCORDING TO UKRAINIAN LEGISLATION IN THE FIELD OF HIGHER EDUCATION

With the adoption of the Act of Independence of Ukraine in the country a basic legal framework in the field of education is formed, and a legal framework for the establishment and development of higher education are created.

The legal regulation of the national education system is based primarily on the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine "About Education", Law of Ukraine "About Higher Education", Law of Ukraine "About scientific and technical activity" as well as: legislation on education; strategic documents of education; international and intergovernmental agreements, etc.

To understand what we means using the concept of "future teacher", because of the Ukrainian legislation – let's turn to the Law of Ukraine "About Higher Education".

In the article the category of participants in the educational process in higher educational institutions is defines. Our research is aimed at category seekers of higher education, which includes: students (those enrolled in the university in order to obtain higher education magister degree), graduate students (those enrolled in the university (academic institutions) to obtain the degree of Doctor of Philosophy) and others who are enrolled in higher education.

The students (those receiving additional or specific educational services, including programs of postgraduate education).

The training of future teachers carried out at these levels of higher education: the second (magister) level; third (education and research) level. It Magistrate and postgraduate courses.

We believe that the introduction of higher education "magister" is a necessary but not sufficient condition for training of highly qualified academics.

It is appropriate, in our view, would be putting special teacher education envisaging obtain specialty "teacher of the university".

Thus, according to the legislation of Ukraine, a chosen category candidates in higher education and others who enrolled in higher education institutions (applicant of second (magister) level of higher education – student and applicant third (education and research) level higher education – graduate student) refers to the potential for future teachers.

Key words: legal framework, higher education, the future teacher.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2016 р.